

PAPER DETAILS

TITLE: IBN-I KESİR ve SÜLEYMAN ATES TEFSİRİ ÖRNEKLEMİNDE EVLİLİK AYETLERİNE
GENEL BİR BAKIS

AUTHORS: Sabahat SAYLIK

PAGES: 713-735

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2720169>

İBN-İ KESİR ve SÜLEYMAN ATEŞ TEFSİRİ ÖRNEKLEMİNDE EVLİLİK AYETLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Sabahat SAYLIK *

Öz

İnsanı eşref-i mahlûkat olarak yaratan Allah, kâinatı da insanın yaşamasına elverişli olacak şekilde tanzim etmiştir. Kâinatta var olan her varlık gibi insanın da eşini var etmiştir. İnsan, kurulan evlilik bağı ile hem yalnızlığını gidermiş hem de neslini devam ettirmiştir. Bununla birlikte İslam toplumunda, Kur'an'ın indiği asırdan uzaklaşıldıkça dini, kültürel ve ekonomik nedenlerle evlilik ve bununla birlikte aile hayatını düzenleyen normlarda yorum farklılıkları gelişmiştir. Günümüzde evlilik ve aile hayatıyla ilgili yapılan dini referanslı tartışmalar, evlilik kurumunda kadın ve erkek arasındaki rol dağılımı konusunu karmaşık hale getirmiştir. Özellikle de erkeğin aile reisi olarak tayin edilmesinin kadına itaat etme sorumluluğunu yükleyip yüklenmediği konusu güncelliğini kaybetmeyen bir tartışma konusu olmuştur. Bu bağlamda evliliği ayakta tutan değerler, boşama ve boşama yetkisinin kime ait olduğu, taaddüd-u zevcât konusu, bunun bir kayda bağlanıp bağlanmadığı, eşin dövülmesi meselesi gibi konular klasik ve modern tefsirlerde ele alınarak tartışılmış, bu konuda görüşler beyan edilmiştir.

Bu çalışmada ilk dönem rivayet tefsiri olan İbn Kesir ve modern dirayet tefsiri olan Süleyman Ateş tefsiri örnekleminde evlilik ayetleri incelenmiştir. Bununla birlikte konuyla alakalı diğer tefsir kaynakları ve çeşitli makaleler ve tezlerden de istifade yoluna gidilmiştir. Araştırmada; evliliğin temel hedefleri, insan için gerekliliği, müfessirlerin çok eşlilikle ilgili görüşleri, evliliklerde olabilecek sorunlara karşı çözüm yolları, evliliğin sonlandırılması durumunda uyulması gereken kaideler, boşanmanın çeşitleri ve yükümlülükleri gibi hususlara genel olarak değinilmiştir. Daha sonra İbn Kesir(ö.774/1373)ve Süleyman Ateş tefsirinde evlilikle ilgili ayet yorumları mukayeseli bir şekilde ele alınmıştır. İki müfessirin nîkah ve talâkla ilgili ayetlere ilişkin ortaya koydukları görüşleri ve bu görüşlerindeki yorum farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Böylelikle şartların değişmesiyle birlikte aile hayatında baş gösteren sorunlara yönelik klasik ve modern dönemde yazılmış iki tefsirin söz konusu konulara yaklaşımları izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Evlilik, Nikâh, İbn Kesir, Süleyman Ateş.

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 20/10/2022, Accepted / Kabul Tarihi: 30/11/2022

* Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Temel İslam İlimleri Tefsir Anabilim Dalı/PhD student, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Department of Basic Islamic Sciences, Tafsir, Ankara, Turkey, sabahatsaylik@gmail.com, ORCID ID:0000-0003-3822-2971,

AN OVERVIEW ON MARRIAGE RELATED VERSES IN THE CONTEXT OF TAFSIRS OF İBN KATHİR AND SULEYMAN ATEŞ

Abstract

Allah, who created human being, has arranged the universe in such a way that it is suitable for human life. Like every creature in the universe, man also created his mate. With the establishment of marriage bond, males and females both relieved their loneliness and continued their generation. However, in the Islamic society, as we moved away from the century when the Qur'an was revealed, differences in interpretation developed in the norms regulating marriage and family life for religious, cultural and economic reasons. Today, religion based debates about marriage and family life have complicated the distribution of roles between men and women in the institution of marriage. In particular, the issue of whether the appointment of the man as the head of the family imposes the responsibility of obedience to the woman has been still a topic of debate. In this context, issues such as the values that sustain marriage, divorce and who has the authority to divorce, the subject of "taaddüd-u zavcât", whether it is tied to a record, the issue of the wife were discussed in classical and modern commentaries, and opinions were expressed on this subject.

In this study, marriage verses were examined in the tafsirs of Ibn Kathir and Süleyman Ateş. In addition, other tafsir sources and various articles related to the subject were also used. In the research; The main goals of marriage, its necessity for human beings, the views of mufassirs on polygamy, solutions to problems that may occur in marriage, the rules to be followed in case of termination of marriage, the types and obligations of divorce are mentioned. Further, the verses about marriage in the tafsir of Ibn Kathir and Süleyman Ateş are compared to reveal the opinions of the two commentators on the verses about marriage and talaq and the differences regarding these views

Keywords: : Tafsirs, Marriage, Wedding, Ibn Kesir, Süleyman Ateş.

GİRİŞ

Kur'an, kadının erkek için bir örtü, erkeğin de kadın için bir örtü olduğunu vurgulamaktadır. Birbiri için örtü olan iki farklı cinsiyetin bir araya gelerek oluşturduğu evlilik bağı ise "misak-ı galiz": sağlam söz¹ olarak tanımlanmaktadır. Kur'an'ın tamamına bir bütün olarak bakıldığında bu bağın rahmet, meveddet ve devamlılık üzere kurulması gerektiğinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Meveddet muhabbetin pratiğidir, insanın ruhî yönünü beslediği gibi yeryüzünde neslinin devam etmesine de

¹ Kur'an-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Dîb Yayınları, 2006), en-Nisa 4/21.

vesile olmaktadır². Bu bağlamda evlilik sadece şehveti tatmin etmek değil, karı koca arasındaki nesep bağıını devam ettiren meşru bir ölçüdür. Bunun bir sonucu olarak Kur'an evlenmeyi teşvik etmiş³ Hz. Peygamber'in evlilik hayatından kesitler sunmuş⁴, evliliğin Allah'ın bir nimeti olduğunu vurgulamış⁵ tarafların hak ve görevlerini beyan etmiştir.⁶ Kur'an, aynı zamanda evlenmesi yasak olan yakınları da tafsilatlı bir şekilde zikrederek bunlarla evliliği yasaklamıştır.⁷

Boşanma, her ne kadar Allah nezdinde seilmeyen bir helal olsa da birlikte yol yürüyemeyeceklerini düşünüp, ayrılma kararı alan çiftler için bir çözüm yolu olarak helal kılınmıştır. Kur'an, evlilik bağıını sonlandırmaya karar veren çiftlerin bunu ihsanla yapması gerektiğini ve boşanmadan doğan yükümlülükleri eksiksiz yerine getirmelerini belirtmiştir.⁸

İslam toplumu, bugün evlilik kurumunun idamesi, sorumlulukları ve bu süreçte ortaya çıkan sorunları Kur'an'ın rehberliğinde vuzuha kavuşturacak yorumlara her zamankinden daha muhtaçtır. Değişen zamana paralel olarak sorunların ve sorumlulukların da değiştiği gerçeğinden hareketle tefsirler, klasik ve modern olarak kategorize edilmeye başlandı. Değişen zamanla birlikte güncellenen soru ve sorunlara klasik dönemdeki yaklaşımlar ve çağımızda sorun sarmalına dönüşen evliliklerle ilgili Kur'an yorumları, bu yorumların benzerlik ve farklılıkları önem arz etti. Bu konuda tefsir mukayeseleri olsa da spesifik olarak evlilik konusunu söz konusu örneklem üzerinden ele alan bir çalışmaya rastlanmadı. Ancak klasik ve modern tefsir mukayeselerine dair pek çok çalışma tespit edildi. Bunlardan biri Ahmet Yazıcı'nın "Klasik-Modern Yorum açısından Bilmen-Ateş Tefsirlerinin Mukayesesi" konulu doktora tezidir. Konumuzla doğrudan ilgili olmasa da İbrahim Hilmi Karşlı'nın "Kur'an Tefsirinde Sosyo-Kültürel Çevrenin Rolü ve Bu Bağlamda Türkiye Örneğinde Kadın" adlı doktora tezi klasik tefsirlerin kadına dair yorumlarını yansıtmaları açısından dikkat çekicidir. Yine Cemil Liv tarafından yazılan "İslam Aile Hukukunda Evlilik Akdinin ve Boşanmanın tescili" adlı doktora tezinde evlilik ve talakla ilgili pek çok ayetin yorumuna yer verilmiştir.⁹ Bu arada yazılan pek çok yüksek lisans tezinde Süleyman Ateş tefsirinin başka tefsirlerle mukayese edildiği görülmektedir. Örneğin, Esra

² Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu* (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2016), 272.

³ en-Nur 24/32-33.

⁴ el-Ahzap 33/50-51; et-Tahrim 66/1-5.

⁵ er-Rum 30/21.

⁶ en-Nisa 4/4-9-20-34-129.

⁷ en-Nisa 4/23.

⁸ el-Bakara 2/229.

⁹ Bkz. Ahmet Yazıcı, *Klasik-Modern Yorum açısından Bilmen-Ateş Tefsirlerinin Mukayesesi* (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezi, 2011); İbrahim Hilmi Karşlı, *Kur'an Tefsirinde Sosyo-Kültürel Çevrenin Rolü ve Bu Bağlamda Türkiye Örneğinde Kadın* (Erzurum: Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Doktora Tezi, 2000); Cemil Liv, *İslam Aile Hukukunda Evlilik Akdinin ve Boşanmanın tescili* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014).

Moslem, yazdığı yüksek lisans tezinde Ateş tefsirini Neseffî'nin Medarik adlı tefsiriyle mukayese ederek fıkıh meseleleri başlığıyla Ateş'in evlilikle ilgili bazı görüşlerini zikretmiştir. Mevlüt Şahin ise yüksek lisans tezinde Ateş'in eserini "Kur'an'ın Çağdaş Yorumu" başlığıyla ele almıştır. Yüksek lisans tezinde "Klasik ve Modern tefsirde Kadın Tasavvurundaki Değişim Razi-Süleyman Ateş Örneği" konusunu ele alan Leyla Şahin genel hatlarıyla evlilik konusuna da değinmiştir.¹⁰

Bu çalışmamızın ana konusunu İbn Kesir ve Süleyman Ateş tefsirinde evlilik ayetlerine yapılan yorumların tahlili oluşturmaktadır. Evliliğin önemi, boşanma, çok eşlilik, hitbe vb. kavramların ayetlerdeki kullanımları, evlilikte baş gösteren sorunlara karşı Kur'an'ın sunduğu çözüm yolları ve boşama şekillerine dair söz konusu ayetleri tefsir eden iki müfessirin ayetlere yaklaşımını konu edinmektedir.

Bu çalışmamızda öncelikle evlilik kavramını ele alarak kavramsal çerçevesini çizmeye çalıştık. Daha sonra Kur'an'da evlilik ile ilişkili kavramları tespit edip, tanımladık. Evlilik kurumunun hedefleri ve evlilik bozulduğunda doğuracağı sonuçları Kur'an'daki kullanımları çerçevesinde ele aldık. Daha sonra İbn Kesir ve Süleyman Ateş'in tefsirinde söz konusu ayet yorumlarının tahlilini yaparak müfessirlerin bu ayetlere bakış açılarını ortaya koymaya çalıştık. Böylelikle ilk dönem klasik tefsiri ve çağımızda yazılan tefsir arasındaki ortak noktaları ve varsa yorum farklılıklarını tespit etmeye çalıştık.

1. Evlilik Müessesesiyle İlgili Kur'anî Kavramlar

Evlilik, Allah'ın yeryüzüne koyduğu fitri bir kanun, farklı iki cinsi bir araya getiren bir sözleşmedir. Bu sözleşmenin başlangıcı ise nikâhla olmaktadır.

1.1. Nikâh

Nikâh, ن-ك-ح kökünden mastar olup evlenmek, evlenme akdi, sözleşme, cinsel birliktelik, bir araya getirme gibi anlamlara gelmektedir.¹¹ Kur'an'da yaklaşık 19 yerde kullanılan nikâh kelimesi, iki kişinin bir araya gelerek yaptığı akit anlamında da kullanılmıştır.¹²

Bir fıkıh terimi olarak nikâh, karşı cinsten iki kişinin, bir arada yaşamalarına, karşılıklı yardımlaşmalarına olanak sağlayan, hak ve sorumluluklar yükleyen bir

¹⁰ Bkz. Leyla Şahin, *Klasik ve Modern Tefsirde Kadın Tasavvurundaki Değişim*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016); Esra Moslem, *Süleyman Ateş'in Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri ve Ebû'l-Berekât en-Neseffî'nin Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil adlı Eserleri Bağlamında Klasik ve Çağdaş Tefsir Tasavvurları Mukayesesi* (Yozgat:Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2022); Mevlüt Şahin, *Süleyman Ateş'in Tefsirinde Kur'an'ın Çağdaş Yorumları* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

¹¹ Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, "nikâh", *Lisanu'l-Arab* (Beyrut: Daru's-Sadr, 1990), 2/625; Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muammer b. el-Mufaddal er-Ragıb el-İsfahânî, "nikâh" *el-Müfredat li elfazıl-Kur'an*, (Şam: Daru'l-Kalem, 2009) , 823; İbrahim Mustafa vd., "nikâh", *el-Mu'cemü'l-Vasît* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986), 951.

¹² Muhammed Fuad Abdulkaki "nikâh", *Mucemu'l-Müfrehes li Elfazıl-Kur'an* (Tahran: Âvanda Daniş Yayınları, ts.), 873.

sözleşmedir.¹³ Nikâhın hukuki anlamını bir şeyi diğerine katmak olarak tanımlayan fakihler “süt anne emzirdiği çocuğu kendine kattı” yani ona bakmayı lüzumlu gördü manasında kullanmışlardır. Yine “انكح الصبر” ifadesi devamlı sabırlı ol manasında kullanılır. Araplar, “ان القبور تنكح الايامى والنسوة الارامل اليتامى”¹⁴ cümlesindeki “تنكح” fiilini de kendisine katmak anlamında kullanırlar. Fakihler, nikâh kelimesini mecaz anlamda “akit” için de kullanmışlardır.¹⁵ Onun akit için kullanımı eşlerin meşru ölçüler içerisinde cinsel yönden birbirinden istifade etmesini helal kılan bir akit olması ya da erkeğe kadından cinsel olarak istifade etme yetkisini vermesinden kaynaklanmaktadır. Şafii kaynaklarda nikâh kavramının dinde sadece “akit” anlamında olduğu görülmektedir.¹⁶ Oysaki nikâh kelimesinin “akit” anlamında kullanılması tamamen akdi yapanın anılması veya velilere hitap eden ayetlerin delil gösterilmesinden dolayıdır.¹⁷ “فانكحوا هن باذن اهلهن” ayetindeki kullanım bu şekildedir.¹⁸

1.2. Zevc

Kur’an’da “ز-و-ج” kökünden gelen “زوج” kelimesi eş çiftin teki ve tek gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca erkeğin eşi veya kadının eşi anlamında kullanıldığı gibi türevleri de evlilik, evlendirmek, evliliğin tarafını oluşturan eşler anlamlarında sıklıkla kullanılmıştır.¹⁹ Canlı varlıkların çift olarak yaratıldığına değinen bazı ayetlerde “زوج” kelimesi kullanılmakla birlikte bunun tekil veya çoğulu olan “ازواج”²¹ kelimesinin başkasına izafe edilerek isim tamlaması şeklindeki kullanımlarında, sadece aralarında evlilik bağı bulunanlar için kullanılması dikkat çekicidir. Bütün ilahi dinlerde evlilik, aile olmanın temelini teşkil etmiş, kadın ve erkeğin kendilerine özgü bir mahremiyet paylaşım alanı ve neslin devamını sağlayan meşru bir ilişki olarak kabul edilmiştir.²² Kur’an da bu meşru ilişkiye çok önem vermiş ve nikâh akdinin kuruluşundan, evliliğin doğurduğu hak ve sorumluluklara, evlenmenin sona ermesi durumunda doğurduğu sonuçlara kadar tafsilatlı hükümler içermiştir. İslam’da hayatın farklı alanlarına dair birçok düzenleme Kur’an ve sünnet tarafından konulan ilke ve amaçlar doğrultusunda zaman ve şartlara göre İslam toplumunun takdirine bırakılmıştır. Ancak evlilikle ilgili

¹³ Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta’lîlî’l-Muhtâr* (Beyrut: Daru’l-Marife, 2002), 1-5/101; İb Şemseddin Ebû’l Ferec Abdurrahman İbn Kudame, *eş- Şerhu’l-Kebir ala Metni’l-Mukni* (Beyrut: Daru’l-Kitabi’l-Arabî, ts.), 9/343.

¹⁴ Kabirler bekar kadınları, dulları ve yetimleri kendisine nikâhlar.

¹⁵ el-Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1-5/101.

¹⁶ el-Maverdî, *el-Hâvi’l-Kebir* (Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiye, 1999), 10/327; Muhammed Zuhrî Ğamravî, *es-Sirâcu’l-Vehhâc ala Metni’l-Minhâc* (Beyrut: Daru’l-Marife, 2010), 359; Mustafa Hin vd., *El Fıkhü’l-Menheci ala Mezhebi’l-İmam eş-Şafii* (Dimeşk: Daru’l-Kalem, 2003), 4/11.

¹⁷ en-Nisa 4/25

¹⁸ Ebû Bekr Şemsü’l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsut* (Beyrut: Daru’l-Marife, ts.), 4/92.

¹⁹ İbn Manzur, “zevc” 2/291; İsmail Hammad Cevherî, “zevc” *es-SıhahTâcü’l-luğa ve şihâhu’l-‘Arabiyye*, neşr.. Ahmed Abdulğafur Attar (Beyrut: Daru’l-İlim, 1987), 1/320; Mustafa vd., “zevc”, 1/405.

²⁰ er- Rum 30/21; ez-Zariyat 51/49; el-Kıyâme 75/39

²¹ el-Bakara 2/25, 234.

²² er-Rad 13/38

hükümler doğrudan Kur'an tarafından tafsilatlı olarak belirlenmiş, bu hükümler Hz. Peygamber tarafından detaylı olarak izah edilmiş ve uygulanmıştır. Bütün bunlar, İslam'ın evlilik hayatına ve aile kurumuna verdiği önemin de açık bir göstergesidir.²³

1.3. Hitbe

Kur'an'da evliliğin ilk adımı olarak zikredilen “خطبة” kelimesi Arapçada kadına talip olma,²⁴ kadına evlilik teklifini dile getirme veya imâ yoluyla bunu bildirmesi olarak zikredilebilir.²⁵ Aşağıdaki ayette ise eşi vefat eden bir kadına talip olma anlamında kullanıldığı görülmektedir.

“وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خُطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكُنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ

“(Vefat iddeti beklemekte olan) kadınlara kendileri ile evlenmek istediğinizi üstü kapalı olarak anlatmanızda veya bu isteği içinizde saklamanızda sizin için bir günah yoktur.”²⁶

İbn Abbas, “Allah dilerse senden başka bir kadınla evlenmek istemiyorum veya salih bir kadın bulmayı arzuldım gibi üstü kapalı ama anlaşılır bir şekilde bu isteğin iletilebileceğini söyler. Ancak bu kadınlara iddet süresince bir nişan yapılamaz.”²⁷

“خطبة” kelimesi hadislerde de geçmekte, Hz. Peygamber, evlenmeden önce evlenilecek kişiyi görmeyi tavsiye ederek²⁸ nişanlı bir kızın veya kadının nişanı bozulmadan, başkası tarafından istenemeyeceğini (nişanlanamayacağını) ifade etmektedir.²⁹

1.4. Mehir

Kur'an'da evlilik kurumunun bir parçası olarak anılan mehir kelimesi, “اجور” kelimesiyle mehirden kinaye olarak kullanılmıştır. “اجور” kelimesi “جر” kelimesinin çoğuludur; işin karşılığı, ücret, dünyevi menfaat anlamına gelmektedir.³⁰ Kur'an'da bu kelime, pek çok yerde kadına verilmesi gereken maddi menfaat olan mehir için kullanılmaktadır.

²³ Fahrettin Atar, “nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2007), 33/112-113.

²⁴ Mustafa vd., “hitbe”, 1/243.

²⁵ el-İsfahanî, “hitbe”, 286.

²⁶ el-Bakara 2/235.

²⁷ Ebu'l-Fida İsmail İbn. Ömer İbn Kesir, *Tefsir'u İbn Kesir* (dimaşk: Risaletu'n-Naşirin, 2008), 1/408.

²⁸ Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Camiu's-Sahih* (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2010), “Nikâh”, 1442; Süleymanb. Eş'âs es-Sicistanî Ebû Davud, *Sünenu Ebû Davud* (Bayrut: Daru İbn Hazm, 2016), “Nikâh”, 18 (HNo. 1082).

²⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Camiu's-Sahih* (Kahire: Daru'l-Hadis, 2011), “Nikâh”, 46; Müslim, *el-Camiu's-Sahih*, “Nikâh”, 1308; Ebû Davud, *Sünenu Ebû Davud*, “Nikâh”, 18.

³⁰ İbn Manzur, “ecr”, 10/4; Cevherî, “ecr” 2/576; Mustafa vd., “Ecr” 7; Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvinî, “ecr” *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, nşr. Abdullah Selam Muhammed Harun (Lübnan: Daru'l-Fikr, 1979), 1/63.

"وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُجَلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا"

"(Savaş esiri olarak) sahip olduklarınız hariç evli kadınlar (da size) haram kılındı. Bunlar üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır. Bunların dışında kalanlar ise iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helal kılındı. Onlardan (nikahlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak mehirlerini verin..."³¹

Kur'anda geçen "صدقات" kelimesinin de mehir için kullanıldığı görülmektedir.

"وَأْتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنَاءً مَرِيًّا"

"Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer onun bir kısmını gönül rızasıyla verirlerse onu da afiyetle yiyin."³²

Yukarıda zikredilen ayetlerden de anlaşıldığı gibi kadınlara herhangi bir sıkıntı çıkarılmadan mehirlerinin verilmesi gerekmektedir. Ancak kadın, bunun bir kısmından feragat ederse artık erkek ve kadına bir günah olmadığı görülmektedir.³³

1.5. Talâk

Evlilik kurumunun sonlandırılmasını ifade eden boşanma kavramı Kur'an'da talâk (طلاق) diye geçmektedir. Talâk, "ط-ل-ق" kökünden mastar olup bağdan kurtulmak, serbest kalmak, kadının eşinden ayrılması anlamına gelmektedir. Köle bir insan için hür olduğunda "talik" denir. Yine deve bağından kurtulduğu zaman "من عقالها" ifadesi kullanılır.³⁴ "طلقت المرأة" "kadını boşadım" sözü bu anlamda mecaz olarak söylenmiştir. Aynı zamanda helal olan şeye "طلق" (serbesttir, sakıncalı olmayan şey) denir. Bu kelime aynı zaman da "طلق الوجه و طليق الوجه" (yüzünü asmayan güler yüzlü) anlamına da gelmektedir.³⁵ Aile hukuku açısından da boşamak veya boşatmak anlamına gelen talâk kelimesi Osmanlı hukuk kaynaklarında ise "Manevi bir bağ olan nikâh mülkiyetinin giderilmesi" şeklinde tanımlanmıştır.³⁶

Nikâh mülkiyetinin son bulması için boşama amacıyla kullanılan sarih lafızlarla yapılan ve dönülebilir olan boşamaya ric'i talâk denir. Ric'i Talâk, yeni bir nikâha gerek duymadan ve mehir vermeden erkeğe boşadığı hanımına tekrar dönme imkânı veren boşama şeklidir.³⁷ Bain Talâk ise nikâh olup da birliktelik olmayan veya zifaktan sonra kadının eşine bedel ödeyerek anlaşma yaptığı bir boşanma olduğu gibi kocanın üçüncü

³¹ en- Nisa 4/24; el-Maide 5/5; el-Ahzap 33/50; en-Nisa 4/34, 35; el-Mümtehine 60/10.

³² en-Nisa 4/4.

³³ İbn Kesir, *Tefsir*, 1/666.

³⁴ İbn Manzur, "talâk", 10/ 225-226; İsfahânî, "talâk", 323-324.

³⁵ el-İsfahânî, "talâk", 323-324.

³⁶ Pehlul Düzenli, "Türkçe Tâlâk Tabirleri ve Fıkhi sonuçları", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/46 (06 Ocak 2019), 107-140.

³⁷ es-Serahsî, *Mebhut*, 4/6725-6726.

boşama hakkını kullanarak yapmış olduğu boşama şeklidir.³⁸ Bu durumda nikâh bağı sona ermiş olur.

Kur'an'da boşamanın iki defa olduğundan bahsedilerek³⁹ bunun ihsanla yapılması gerektiği anlatılmakta ve boşamanın meşru bir yol olduğu belirtilmektedir. Boşamanın meşruiyeti sünnet ve icmayla da sabittir. Hz. Peygamber'in Abdullah b. Ömer için söylediği şu sözler aynı zamanda boşanmanın nasıl olması gerektiğini de açıklamaktadır:

"مُرّه فَلْيُرَاجِعْهَا، ثُمَّ يُمَسِّكُهَا حَتَّى تَطْهَرَ ثُمَّ تَحِيضَ، ثُمَّ تَطْهَرَ، ثُمَّ إِنْ شَاءَ أَمْسَكَهَا بَعْدُ، وَإِنْ شَاءَ طَلَّقَهَا قَبْلَ أَنْ يَمْسَهَا فَبَلَكَ الْعِدَّةُ الَّتِي أَمَرَ اللَّهُ أَنْ تُطْلَقَ لَهَا النِّسَاءُ."

"Ona emret ricat etsin. Temizleninceye kadar onu tutsun sonra hayız olup temizlensin. Ondan sonra dilerse tutsun, dilerse de dokunmadan boşasın. Bu iddet Allah'ın emrettiği boşama müddetidir." ⁴⁰

1.6. İddet

Kur'anda "عدة" kelimesi, sona ermesiyle kadının yeniden evlenebileceği belirli sayıdaki günlerdir. Lügat anlamı ise "sayılan şeyin miktarı, saymak, adet" gibi anlamlara gelmektedir. "عدة" kelimesi herhangi bir sebepten ötürü sona eren bir evlilikten sonra kadının yeni bir evlilik yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süreyi de ifade eder.⁴¹ İddet süresi boyunca erkeğin hukuku evliliğin sona erme sebebine göre az veya çok devam eder. Bundan dolayı bu süre içinde kadına başka bir erkek evlilik teklifinde bulunamaz.⁴² İddet süresi, eşi ölen kadın için de beklemesi gereken süreyi ifade eder. Eşi ölen kadın, dört ay on gün beklerken,⁴³ boşanan kadının bekleme süresi üç kurdur.⁴⁴ Kur'an kadının iddeti konusunda şöyle demektedir: "

"يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ"

"Ey peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesap edin. Rabbiniz Allah'a saygısızlıktan sakının."⁴⁵

Nikâhta olduğu gibi Boşamada da Kur'an tafsilatlı bilgiler vermiştir. Bundan dolayı boşama, Kur'an, sünnet ve ümmetin icması ile meşru görülmüştür. Kur'an boşama hükümlerini şöyle açıklamaktadır:

³⁸ Karaman, Fikret ,Karagöz,İsmail, Paçacı İbrahim,Canbulat Mehmet, Gelişgen Ahmet, Ural İbrahim," nikâh" *Dini Terimler Sözlüğü* (Ankara: DİB Yayınları, 2006), 53-54.

³⁹ el-Bakara2/229.

⁴⁰ Ebû Abdillâh Mâlik İbn Enes el-Asbahî İmam Malik, *el-Muvatta* , nşr.Abduvehhâb Abdullatif , (Mektebetü'l-İlmiye 3. Baskı) 1/186.

⁴¹ Cevherî,"iddet", 2/505; Mustafa vd., "iddet",2/587; İsfahanî, "iddet"550.

⁴² İbrahim H. Acar, "iddet", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 21/466-471.

⁴³ el-Bakara 2/234.

⁴⁴ el-Bakara 2/228.

⁴⁵et-Talâk 65/1.

"وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَيُغَوَّلُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ
عَزِيزٌ حَكِيمٌ"

"Boşanan kadınların kendileri üç âdet görünceye kadar beklerler..."⁴⁶

Boşanan kadının gebelik durumunun anlaşılabilmesi için bir süre bekletilir.⁴⁷ İddet denilen bu süre hayız gören ve nikâhtan sonra eşiyle birliktelik yaşayanlara hastır. Nikâhlanıp eşiyle birlikte olmayan kadınların bekleyecekleri bir iddet süresi yoktur. Gebe kadının iddeti doğumla, hayızdan kesilen kadının iddeti ise üç ayın sonunda sona erer.⁴⁸

Hiz. Peygamber, sevimsizliğine rağmen şu sözleriyle boşanmanın meşruiyetine dikkat çekmiştir.

"أبغض الحلال عند الله الطلاق" "Allah katında en sevimsiz helal talâktır."⁴⁹ Hiz. Peygamber, Kur'an ve sünnete uygun olan boşanmayı açıklamış ve ümmetine bu konuda tavsiyelerde bulunmuştur.

1.7. Mut'a

Kur'an'da boşanan kadına bekleme süresince yapılan maddi yardıma "متاع" veya "مُتْعَةٌ" denmektedir. Aynı zamanda bu iki kelime herhangi bir şeyden görülen faydayı da ifade eder.⁵⁰ Bu kelimeler Kur'an'da birinci anlamda kullanılmıştır. "متاع النكاح" deyimi ise bir adamın belirli bir mal karşılığında belirli bir süreyle bir kadınla birlikte olma karşılığında anlaşmayı ifade eder.⁵¹

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَكَتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَعِيَهُنَّ
وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا"

"Ey iman edenler mümin kadınları nikâhlayıp sonra onlara dokunmadan(cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu durumda onlara mut'a verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın.

Abdullah b. Abbas, bir kadınla evlenip de ona dokunmadan boşayan kimsenin kadına iddet bekletmemesi gerektiğini söyler. Kadın da boşanmadan hemen sonra başkasıyla evlenebilir. Eğer mehir belirlenmişse mehrin yarısı kadının olur,

⁴⁶el-Bakara 2/228.

⁴⁷ İddet denilen bu sürenin illeti gebelik ise günümüzde çok daha kısa bir sürede anlaşılabilmesine olanak sağlayan imkanlar mevcuttur. Bu durumda söz konusu süre değişmediğine göre bunun etrafıca düşünmeye zemin hazırlama gibi nedenleri olabilir.

⁴⁸ Süleyman Ateş, *Tefsir*, 1/328.

⁴⁹ Ebû Davud, *Sünenü Ebû Davud*, "Talâk, 3(H. No. 2177-2178); Ebû Muhammed b. Yezid İbn Mâce el-Kazvinî, *Sünenü İbn Mâce* (Bayrut: Daru İbn Hazm, 2012), "Talâk", 1(2018) Bkz.Beyhakî Sünen;Albanî İrvau'l-Ğalil.

⁵⁰ el-Cevheri, "mut'a" 3/1282; Mustafa vd., "mut'a", 2/852.

⁵¹ İsfahânî, "mut'a", 657-658.

belirlenmemişse de erkek maddi imkânın el verdiği ölçüde kadına bir şeyler verir. Buna da mut'a denir. Hz. Peygamber'in, Ümeyme adında bir kadınla nikâhlandığı ancak ona dokunduğu esnada kadının isteksiz davranışını görmesi üzerine kadına iki keten elbise vererek gönderdiği anlatılmaktadır.⁵²

1.8. Hülle

Kelime anlamı olarak düğümü çözmek anlamına gelen “حل” kelimesi inmek ve helal kılmak anlamlarında da kullanılmıştır.⁵³ Bu fiilden müştak olan hülle kavramı ise üç talâkla boşanmış bir kadının kocasına dönmesi için başka bir erkekle evlenmesi anlamına gelmektedir. Bu durum tahlil şeri diye adlandırılmaktadır. Kocasından ayrılmış bir kadının tekrar eşine dönebilmesi için başka bir erkekle hilesiz, fili bir evlilik yapması ve zifafın gerçekleşmesi gerekmektedir. İlk kocanın eşini yeniden almak için yaptığı hileli evlilik ise İslam ilkelerine ve boşamanın üç kere ile sınırlandırılmasına ters düştüğü için yasaklanmıştır.⁵⁴

1.9. Hul'

“خلع” kelimesi bir şeyi çıkarmak, ayakkabı, elbise çıkarmak gibi anlamlara geldiği gibi kadının fidyeye olarak eşine belirli bir mal vererek razı ettiği ve aralarındaki nikâh bağının sona ermesi olarak da tanımlanabilir.⁵⁵ Karşılıklı anlaşma ile kadının fidyeye karşılığında kocasından ayrılmasına muhalea denir. Bu durumda bir bain talâk gerçekleşmiş olur.⁵⁶

2. İbn Kesir ile Süleyman Ateş'in Evlilikle İlgili Ayetlere Yaklaşımı

Bu bölümde evlilikle ilgili ayetleri, bir rivayet tefsiri olan İbn Kesir tefsiri ve günümüz dirayet tefsiri olan Süleyman Ateş'in tefsirinden tahlil ederek bakış açılarını ve varsa yorum farklılıklarını tespit etmeye çalışacağız.

2.1. Nikâhla İlgili Ayetlerin Tahlili

“Allah size kendi cinsinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar türetti; sizi güzel ürünlerle rızıklandırdı...”⁵⁷

İbn Kesir, bu ayeti şöyle tefsir ediyor: Allah, rahmetinin eseri olarak kadın ve erkeği aynı türden ve insan cinsinden yarattı. Erkek için kadını eş yaptı. Eşlerden ise oğullar, damat, enişte ve torunlar var etti. Allah kıyamet günü inkâr edenlere onları çift yaratarak ikramda bulunduğunu söyleyecektir.⁵⁸

⁵² Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, ed. Abdulmuhsin et-Türkî (Daru'l-Hicr, 2001), 19/128; İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail İbn. Ömer, *Tefsir*, 3/723.

⁵³ İsfahânî, “hul”, 251.

⁵⁴ Karaman vd., “hul”, 274-275.

⁵⁵ İbn Manzûr, “hul”, 8/76; Cevherî, “hul”, 3/1205.

⁵⁶ el-Mevsılî, *el-İhtiyar*, 1-5/192.

⁵⁷ en-Nahl 16/72.

⁵⁸ İbn Kesir, *Tefsir*, 2/848.

Süleyman Ateş; bu ayette Allah'ın insanlara eşler, oğullar, yardımcıları, torunlar, damatlar ve güzel rızıklar verdiğini zikrettiğini, insanların ise hiçbir yararı olmayan şeylere inanarak nankörlük yaptıklarını söylemektedir. Allah'ın inkârcıların bu olumsuz tavırlarını bir soruyla bildirdiğini açıklamaktadır.⁵⁹

Yukarıda zikredilen ayetin tefsirinde iki müfessirin neredeyse aynı yorumlarda bulunduğu görülmektedir.

“Onlara ısınip kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için öğütler vardır”.⁶⁰

İbn Kesir, burada Havva'nın kastedildiğini söyler. Allah, Havva'yı Adem'in sol ve kısa kaburga kemiğinden yarattı. Eğer yeryüzündeki bütün eriller (erkekler, cinler veya hayvanlar) bir türden dişiler de farklı bir türden yaratılsaydı aralarında bir ısınma olmazdı. Bu durumda farklı cinslerden bir araya gelen eşler arasında sevgiden ziyade nefret oluşurdu. Yaratılanların kendi cinslerinden eşlerinin olması ve aralarında sevgi ve muhabbetin olması Allah'ın rahmetinin işaretidir. Bir erkek, ya kadını sevdiği için ya da ona acıdığı için boşamaz. Çünkü kadın, maddi olarak erkeğe muhtaçtır veya aralarında onları birbirine bağlayan başka bağlar vardır.⁶¹

Ateş; müfessirlerin çoğunun bu ayetten insanın eşinin kendi cinsinden veya Havva'nın Adem'in vücudundan yaratıldığı anlamını çıkardığını dile getirdikten sonra “لقد جاءكم رسول من انفسكم” ayetini delil göstererek “nefsinizden” kelimesinin “cinsinizden” anlamına geldiğini söyleyip, bunun Allah'ın bir nimeti olduğunu dile getirmektedir.⁶²

Söz konusu ayetin tefsirinde iki tefsir arasında benzerlikler olmakla birlikte şöyle bir nüans bulunmaktadır. Klasik tefsirde erkeğin insafına terk edilen kadın algısı modern tefsirde dünyada Allah'ı hatırlatan bir ayete dönüşmüştür.

“Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız beğendiğiniz kadınlardan, ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan cariye ile yetinin. Bu adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”⁶³

İbn Kesir; bu ayetin nüzul sebebinin, maiyetinde bulundurduğu yetim kızla evlenip ona mehir vermeyen kişi, olduğunu söyler. Çünkü bu kişinin evlendiği yetim kızın bir hurmalığı vardı, adam onu elinde tutuyordu, bundan dolayı bu ayet indi. Yetim kızların hakkını gözetemeyecek erkeklerin, dilediği kadınlardan dörde kadar eş alabileceği bildirildi. İbn Kesir, bu sayının dörtle sınırlandırıldığını ancak Şîa'nın dokuz kadını nikâhlarında bulundurduklarını, kiminin ise Hz. Peygamber'in evliliklerini delil

⁵⁹ Ateş, Tefsir, 3/1477.

⁶⁰ er-Rum 30/21.

⁶¹ İbn Kesir, Tefsir, 3/628.

⁶² Ateş, Tefsir, 4/1993.

⁶³ en-Nisa 4/3.

göstererek tahdid koymadığını anlatır. Dört evlilikle ilgili pek çok hadis olduğunu söyleyen İbn Kesir, dörtten fazla kadınla evliliğin ise caiz olmadığını söyler. Adaletli olamayacağından endişe edenlerin bir kadın ve cariyeleriyle iktifa etmesini söyleyen müfessir, bunlar arasında adalet şartının zorunlu olmadığını da dile getirir.⁶⁴

Ateş, çok evliliği bir sorun olarak görmektedir. Bu ayetin amacının evlenecek kadın sayısını belirtmekten ziyade yetimlerin zulme uğramaması için başka kadınlarla evlilik yolunu gösterdiğini düşünmektedir. Ayrıca “evleniniz” emrinin burada mübahlığı ifade ettiğini ve ancak zaruret durumlarında birden fazla evliliğe müsaade edildiğini, bunun da adalet şartına bağlandığını ifade etmektedir. İslam’ın, birçok toplumda uygulanan çok kadınla evliliği sınırlayarak dörde indirdiğini söyleyen müfessir, İslam’ın dört kadınla evliliği emretmeyip sadece toplumda kökleşmiş bir uygulamayı kısarak şarta bağladığını söylemektedir. Bu şartın adalet olduğunu söyleyen müfessir, bunu yerine getirmeyenler için ayetin, birden fazla evliliği yasaklayarak bir kadınla evlenmeyi emrettiğini dile getirir. Ona göre, kadınlar arasında her bakımdan adil davranmak zor bir şeydir. Bu zorluktan dolayı bir kadınla evlenme zarureti ortaya çıkmaktadır. Toplumun selameti için bazı hallerde birden fazla kadınla evlenme kapısının tamamen kapanmadığını söyleyen müfessir, kısırlık, savaş ve hastalık gibi nedenlerle bu kapının biraz açık bırakıldığı yorumunu yapmaktadır.⁶⁵

“Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılmasına bağlı olarak ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların koruyucusu ve yöneticisidirler. Saliha kadınlar Allah’a itaatkârdırlar....Evlilik hukukuna başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka yol aramayın. Çünkü Allah yücedir, büyüktür. Eğer karı-kocanın arasının açılmasından korkarsanız erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin.”⁶⁶

İbn Kesir, erkeklerin kadınların hâkimi ve eğildikleri zaman terbiye edicileri olduğunu, kadınlardan daha üstün ve daha hayırlı olduğunu dile getirir. Ayrıca peygamberlik görevinin erkeğe verilmesi, (işlerin idaresini kadınlara veren kavimlerin kurtuluşa eremeyecekleri hadisini delil getirerek) idarecilik ve hâkimlik görevinin erkeklere hasredilmesinden ötürü de erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu belirtir. Erkeklerin üstünlüğüne ikinci delil olarak mehir ve geçim olarak mallarını harcamalarını gösterir. Bu ayetin, kocası dövdüğü için yüzünde iz kalan bir kadının kocasından şikâyeti üzerine indiğini söyler. Müfessir, nüşuz kelimesinin serkeşlik yani kocasına yüz çeviren, buğz eden, kızan, üstünlük taslayan ve asi olan kadın anlamına geldiğini söyler. Serkeş olan kadına önce nasihat edilmesi, yatakta yalnız bırakılması bunlar fayda etmiyorsa da dövülmesi gerektiğini söyler. Dövmenin ölçüsünü ise iz

⁶⁴İbn Kesir, *Tefsir* 1/ 630-632.

⁶⁵Ateş, *Tefsir*, 2/556-557.

⁶⁶en- Nisa 4/34.

birakmamak ve bir organını kırmamak olarak zikreden müfessir aynı zamanda eşlerini dövenlerin hayırlı olmadığı şeklindeki Hz. Peygamber'in sözünü de nakleder. Müfessir bu süreçlerden sonra araları düzelmeyip birbirinden uzaklaşan eşler arasında biri erkeğin ailesinden, diğerrinin ise kadının ailesinden olmak üzere iki hakem tayinini zikretmektedir. Bu hakemler ise onlardan birinin rızasına bakmaksızın adaletle hüküm verir.⁶⁷

Ateş, öncelikle “قوام” kelimesini izah etmektedir. Bu kelimenin amir, koruyucu ve kollayıcı olduğunu söyleyen müfessir, erkeklerin biri doğuştan diğeri sonradan kazanılmış iki özellikten dolayı kadın üzerinde koruyucu ve yönetici olduğunu dile getirmektedir. Erkeklerin yönetici olmalarının bir sebebi de kadının geçimini sağlamanın erkek üzere farz olmasıdır. Buna mukabil kadın kocasına itaat eder,⁶⁸ namusunu korur ve gizli kalması gereken şeyleri muhafaza eder. Bu özellikler, erkeklerin vücut yapılarının kadınların vücut yapılarından daha dayanıklı olması ve erkeklerin akıl yönünden daha üstün olmasıdır. Ancak erkeğin kadınlardan bazı yönlerden daha üstün olması ona kadını tahkir etme hakkını vermez. Çünkü kadın erkekle beraber bir bütünün tamamlayıcısıdır. Allah, bu ayette erkekleri kadınlardan üstün kıldı demeyip, bazılarını diğerr bazılarına üstün kıldı demesi bunu vurgulamaktadır. Erkek vücutta başsa kadın vücutta kalptir. Bunlardan birinin daha yararlı olması diğerrinin değerini düşürmez. Bu ayette erkek cinsinin kadın cinsinden üstünlüğüne değinilmektedir. Ancak bu her erkeğin her kadından değerli olduğu anlamını taşımaz. Aksine bilgide, iş görmede ve beden olarak birçok erkekten üstün olan nice kadın vardır. Kadınlar ise duyarlılıkta, çocuk yetiştirmede merhamet ve şefkatte erkekten üstün kılınmasında ‘bazılarını bazılarından üstün kıldı’ cümlesine işaret vardır. Kısacası insan türünün her iki cinsini de farklı mezziyetlerle birbirinden üstün kılmıştır. Allah erkeği vücut kuvvetinde üstün yaratarak, aile geçimini, ülkeyi korumayı, çalışıp çocuklarını koruma yönüyle üstünlük verirken kadına da güzel bir çocuk yetiştirsin, şefkatiyle ailesine huzur versin diye duyarlılıkta üstün yaratmıştır.⁶⁹

Müfessir, “نشور” kelimesini ise hırçınlık etmek, yükselmek ve başkaldırmak diye yorumlamaktadır. Devamlı eşiyile tartışan kadını eğitime ve yola getirme yöntemi şöyle anlatılmaktadır. İlk aşama tatlı söz söyleyerek hediye olarak gönlünü almak ve yola getirmek. Çözüm olmadığı takdirde ayrı yatmak, bu da çözüm olmazsa hafifçe dövüleceğini belirtmektedir. Dayak, İslam'ın teşvik ettiği bir metot değil çaresiz kalındığında başvurulacak bir ümittir. Bütün bunlar denenip çözüm bulunmadıysa ve

⁶⁷ İbn Kesir, *Tefsir*, 1/690-692.

⁶⁸ İtaat kavramının vahiy sonrası geçirdiği değışimler için Bkz. Fatma Asiye Şenat Kazancı , *Kur'an ve Gelenek Açısından İtaat Olgusu*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003)

⁶⁹ Ateş, *Tefsir* 2/610.

ailedeki anlaşmazlıklar yuvayı bozacak kadar tehlikeli bir hal alırsa o zaman da erkek ve kadının ailesinden birer hakem tayin edilir.⁷⁰

İbn Kesir, yukarıdaki ayetten hareketle erkeğin kadından hayırlı olduğu çıkarımında bulunmaktadır. Oysaki Kur'an'ın açık ifadelerinde kul olarak ve mükerrem olma yönüyle kadın ve erkeğin eşit fakat fizyolojik olarak farklı oldukları görülmektedir. Müfessir erkeklerin üstünlüğü konusunda da bazı gerekçeler sunmaktadır. Bu durumda şöyle bir sorun ortaya çıkmaktadır. Bu gerekçeler kadınlar için söz konusu olduğunda üstünlük vasfı taraf mı değiştirecek? Çünkü günümüzde binlerce kadın hem idareci hem hâkim hem de evin maişetini sağlamada küçümsenmeyecek bir role sahiptir. Bize göre bu yorum Arap toplumunun düşünce kalıplarının izlerini taşımaktadır.

Ateş, zikredilen yorumunda erkek cinsinin genel olarak kadın cinsinden üstünlüğünü dile getirirken diğer yandan da başarıda erkekten üstün kadınların olduğu fikrini savunması bir çelişkidir. Çünkü müfessir, erkeği bedende başa kadını ise kalbe benzetmektedir. ikisi de vazgeçilmez ve biri diğeriyle mukayese edilmeyecek kadar hayatidir. Ateş bir yandan geleneksel anlayışa göz kırparken öte yandan bu çizgiye karşı durarak müphem bir perspektif sunmuştur.

Evliliğin devamını sağlamak için sunulan bu reçete (yataktan ayırma, dövme) günümüzde bazı evliliklerin tamamen dağılmasına neden oluyorsa Müslüman bir birey nasıl davranacak? Günümüzde probleme dönüşen bu yorumlara Kur'an rehberliğinde çözüm üretmek, toplumun beklediği elzem ihtiyaçlardır.

İbn Kesir, söz konusu ayette geçen "المحصنات" sözünü yorumlarken kitap ehl-i iffetli kadınlarla Müslüman erkeklerin evlenebileceği sonucuna ulaşmaktadır. Buradaki "iffetli" kelimesinden hür kadının anlaşıldığını söyleyen müfessir, ehl-i kitap kadınlarıyla nikâh kıyıldığında mehirlerinin verilmesi gerektiğini vurgular.⁷¹

Ateş, ayetteki "المحصنات" kelimesinin evli, iffetli ve hür kadınlar gibi manalara gelebileceğini, bu ayette ise hür kadınlar anlamında kullanılmasının daha isabetli olmakla birlikte iffetli anlamını verenlerin de olduğunu söylemektedir. Söz konusu kelime, birinci anlamıyla iffetli olsun olmasın bütün hür kadınlarla evlenilebilir. İkinci anlamına göre hür ve cariye arasında bir ayırım yapmaksızın iffetli olan bütün ehli kitap kadınlarıyla evlenmek helaldir. Bu durumda Nisa 25 ayetinde hür kadınlarla evlenme imkânı bulamayanların mümin cariye ile evlenme hükmü kaldırılmış olur. Çünkü orada evlenilecek cariyenin mümin olma şartı vardır, bundan mümin olmayan cariye ile evlenilemeyeceği fikri çıkar. Bütün bunlar ayetteki "المحصنات" kelimesinin hür kadınlar anlamında kullanıldığını göstermektedir. Ayette her ne kadar mümin kadınların ehl-i kitap erkekleriyle evlenip evlenmeyeceklerine dair bir şey

⁷⁰ Ateş, *Tefsir*, 2/ 612, Ayrıca Bkz. Mevlüt Şahin, *Süleyman Ateş'in Tefsirinde Kur'an'ın Çağdaş Yorumları* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, 2006), 163.

⁷¹ İbn Kesir, *Tefsir*, 2/32-33.

söylenmemişse de böyle bir şey İslam ümmetinin şerefine aykırı olduğu için haram ve batıldır.⁷²

“Zina eden erkek ancak zinakâr veya müşrik bir kadınla evlenir, zina eden kadınla da ancak zinakâr veya müşrik bir erkek evlenir. Bu müminlere haram kılınmıştır.”⁷³

İbn Kesir, buradaki “لَا يَنْكِحُ” lafzının nikâh anlamında olmayıp “cinsel ilişki” anlamında olduğunu ifade etmektedir. Yani burada anlatılmak istenen zinaya ancak günahkâr bir kadın veya zinayı haram görmeyen müşrik bir kadın tevessül edebileceği gibi asi ve zinayı haram görmeyen bir erkeğin yapacağı belirtilmektedir. Bu konuda gelen rivayetler sahih olmamakla birlikte sahabeden zina eden bir kadınla evlenmeyi isteyen bir kimseye Hz. Peygamber’in izin vermediği nakledilmektedir. Diğer bir görüş ise bu ayetin “bekârlarınızı evlendirin” ayetiyle nesh edildiğine dair görüştür. Dolayısıyla tevbe etmedikçe iffetli bir kadının zinakar bir erkeğin nikâhlanmasının sahih olmadığına dair görüşler serdedilmiştir.⁷⁴

Ateş, vaktiyle zina etmiş olsalar bile tevbe eden bir kadın veya erkekle evlenmede bir sakınca olmadığını söyler. Burada verilmek istenen mesaj fahişe bir kadını ancak fuhuş yapan bir erkeğin kabul edeceğidir. Çünkü namuslu bir kimse fuhuş yapan bir kimse ile evlenmek istemez. “Kötü kadınlar, kötü erkeklere; kötü erkekler kötü kadınlara; iyi kadınlar, iyi erkeklere; iyi erkekler de iyi kadınlara meyleder” ayeti⁷⁵ gibi bir psikolojik durumu özetlemektedir. Dolayısıyla bu ayetin amacı, zinanın kötülüğünü ve mümin erkek ve kadınlara zinadan tevbe etmeyen bu kişilerle evlenmemeyi vurgulamaktadır. Ayet emir olmayıp haber olduğu için nesh edildiği görüşü kabul edilemez. İnanmış bir kimsenin, fuhuş yapan bir kimseyle hayat sürmesi doğru olmadığı için bu müminlere yasaklanmıştır. Çünkü bu kimselere rağbet hayâ duygusunu öldürür, namuslu kadınlara ilginin azalmasına neden olur.⁷⁶

2.2. Talâkla İlgili Ayetlerin Tefsiri

“Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir. (Eşlerin) Allah’ın koyduğu kurallara uymamalarından korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mehirden hiçbir miktarı geri almanız sizin için helâl olmaz. Eğer Allah’ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için bir meblâğ vermesinde taraflara bir vebal yoktur...”⁷⁷

İbn Kesir, bu ayetin tefsirinde, İslâm’ın ilk dönemlerinde, bir kişi, iddet süresi içinde pek çok kez eşini boşasa bile onu geri alma hakkına sahip olduğunu söyler. Bu

⁷² Ateş, *Tefsir*, 2/746-747.

⁷³ en-Nur 24/3.

⁷⁴ İbn Kesir, *Tefsir*, 3/386-388.

⁷⁵ en-Nur 24/26.

⁷⁶ Ateş, *Tefsir*, 4/1786.

⁷⁷ el-Bakara 2/229.

durumda eşler zarar gördüğünden Allah bu ayetle bu uygulamayı kaldırarak talâkı üç defa ile sınırlandırmıştır. Böylelikle koca birinci ve ikinci talâkta eşine dönme hakkına sahipken üçüncü talâkta ise koca eşinden tamamen uzaklaştırılmıştır. İbn Kesir, ayetin nuzül sebebini ise şöyle nakleder: Ensardan eşine kızan bir adam ona: Vallahi sana dönmeyeceğim ve senden ayrılmayacağım, dedi. Kadın da: Bu nasıl olacak? diye sordu. Adam: Seni boşayacağım, iddetin bitimi yaklaşıncı seni geri alacağım, sonra tekrar boşayacağım, iddetin bitimi yaklaşıncı yine geri alacağım' dedi. Kadın bunu Hz. Peygamber'e anlatınca Allah bu ayeti indirdi.⁷⁸ Fidyeye vermelerinde bir vebal yoktur ayetini yorumlayan müfessir, burada verilmesi gereken malın kocanın verdiği maldan olması gerektiğini söyler. Karı-kocanın birbiriyle anlaşmamaları ve kadının kocasının haklarını yerine getirmemesi, onu kızdırması ve onunla birlikte yaşamaya güç yetirememesi halinde kadın, kocasının kendisine verdiklerini fidyeye olarak verme hakkına sahip olur. Bu konuda kadına herhangi bir sıkıntı, zorluk söz konusu değildir. Kocasını da onu kabul edebilir. Selef ve halef imamlarından pek çoğunun kadının hül mukabilinde kocasından ayrılmasını caiz görmediğine de işaret eden müfessir, geçimsizliğin kadın tarafından gelmesi halinde hülün söz konusu olabileceğini söyler. Bu durumda verilen fidyeyi erkeğin kabul etmesi caizdir.⁷⁹

Ateş, bu ayeti tefsir ederken İslam'ın ilk dönemlerinde Arapların eşlerini sürekli alıp, boşamaları suretiyle işkence yaptıklarını, onlara eş gibi davranmadıkları halde özgürlüklerine kavuşmalarına da mani olduklarını aktarır. Ateş'e göre, dört mezhebe göre de kadını hayızlı boşamak caiz değildir. Kadının hayzı bittikten sonra ise kocası onunla birlikte olmadan boşayabilir. Ayrıca ayetten üç talâkın ayrı ayrı talâklar olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bir adımın üç kez boşadım demesiyle de bir kadın üç kez boşanmış olmaz. Çünkü "مرتين" tabiri bir şeyin iki kez yapılmasını ifade etmektedir. İbn Abbas'tan gelen çeşitli rivayetler, Hz. Ömer devrinin ilk yıllarına kadar bir defada söylenen üç talâkın bir talâk sayıldığını göstermektedir. Daha sonraları İslam toplumunun genişlemesiyle birlikte sosyal sorunlar da büyümüş ve insanlar üç ay dayanamayarak boşama işinin bir an önce bitmesini isteyince Hz. Ömer, o dönem için bir zaruret halini alan üç boşamayı üç talâk kabul etmiş, kendisinden sonra gelen dört mezhep de ittifaken kabul etmiştir.⁸⁰ İbn Abbas: Allah, boşama iki defadır diyerek boşamayı birbirinden ayırdığını, bundan sonra olacak boşamaların büyük bölümünün dönme imkânı olan talâk olmasını istediğini, güzelliyle salıverme sözüyle de artık kadına iddetten sonra dönülemeyeceğini ifade ettiğini belirtmektedir. Kocasının iyi niyeti konusunda şüphede olan kadın ise isterse kocasının dönme isteğini rededebilir.

⁷⁸ İbn Kesir, 2/389.

⁷⁹ İbn Kesir, Tefsir, 2/39

⁸⁰ Hz. Ömer'in söz konusu uygulamayı halk için bir ceza olarak uyguladığı veya o dönemde takvanın azaldığı fikri kabul edilemez. Çünkü fetva Müslümanın günlük hayatında var olan sorunu izale etme amacı taşır. Daha geniş bilgi için Esra Moslem, "Süleyman Ateş'in Yüce Kur'an'ın çağdaş Tefsiri ve Ebû'l-Berekat en-Nesefî'nin Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil Adlı Eserleri Bağlamında Klasik ve Çağdaş Tefsir Tasavvurları Mukayesesi"

İki talâk verdikten sonra geriye iki şeyden birini yapmak kalır: Ya güzelce eşiyle geçinmek veya onu serbest bırakmak. Bu ayet erkeğin kadını boşarken kadına daha önce verdiği mehri almasını yasaklamaktadır. Verilen mal sadece kadının serkeşliği vuku bulduğunda alınabilir. Yine geçimsizlik, itaatsizlik, dövme, hakir görme, ihmal, hastalık, bunaklık, çirkinlik gibi sebeplerden ötürü muhalea yapılabilir. Ancak mecbur olmadan böyle bir yola başvurmak günahtır.⁸¹ Çünkü Hz Peygamber “Hangi kadın zorunlu bir sebep olmadan kocasından, kendisini boşamasını isterse ona cennet kokusu haram olur.”⁸²

Hul’ dışında da kadın, nikâh esnasında boşama yetkisinin kendisine verilmesini şart koşabilir. Koca bunu kabul ederse kadın kendi kendisini boşayabilir. Böyle kadına “el-muvaffada” denir.⁸³

İbn Kesir’e göre eşlerin anlaşamaması veya kadının kocasını kızdırması ve haklarını yerine getirmemesinden dolayı birlikteliğin devam etmemesi halinde kadın kocasından aldığı maldan fidyeye vererek boşanabilir.⁸⁴

“İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz. İkinci koca da onu boşarsa, birinci kocası ile bu kadının, Allah’ın kurallarına riayet edeceklerini zannederlerse, tekrar evlilik hayatına dönmelerinde bir sakınca yoktur.”⁸⁵

İbn Kesir, boşanıp iddeti sona eren kadınla evlenen ikinci koca evlendiği kadına karşı arzu duymalı ve onunla uzun süre birlikte yaşama azminde olmalıdır. Eğer ikinci kocanın bu kadını almaktan maksadı; onun birinci kocası için helâl olmasını sağlamaksa, bu ikinci koca, Hz. Peygamber’in yerdiği ve lanetlediği kişilerden olur. Dört mezhep imamına göre; ikinci koca nikâh kıymasındaki gaye kadının birinci kocaya dönmesi içinse bu nikâh akdi bâtıl olur. Ancak kadın ikinci kocayla evlenip, evlilik fiili olarak başladıktan sonra yeni koca, kadını boşarsa, iddeti bittikten sonra ilk eşine dönebilir.⁸⁶

Ateş’e göre eşini iki talâkla boşayan kocanın karısı başka bir erkekle evlenmeden kendisine helal olmaz. Evlendiği yeni eşi kadını boşarsa o zaman tekrar eski kocasıyla evlenebilir.

Ey peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesap edin.... Apaçık bir hayâsızlık yapmış olmadıkça onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar....Sürelerinin sonuna ulaştıklarında onları ya uygun biçimde tutun yahut onlardan uygun biçimde ayrılın; içinizden adaletli

⁸¹ Ateş, Tefsir, 1/329-334.

⁸² İbn Mace, “Talâk”, 21, (H. No.2055); Ebû Davud, “Talâk”, 18,(H. No. 2226)

⁸³ Ateş, 1/335.

⁸⁴ İbn Kesir, 1/390.

⁸⁵ el-Bakara 2/230.

⁸⁶ İbn Kesir, Tefsir 1/ 395.

iki kişiyi şahit tutun ve şahitliği Allah için özenle yerine getirin..... Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın. Sizin hesabınıza (çocuğunuzu) emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin ve aranızda güzelce konuşup anlaşın. Anlaşmakta zorlanırsanız bu durumda o erkeğin hesabına başka bir kadın emzirecektir.⁸⁷

İbn Kesir, yukarıdaki ayetin hitabının öncelikle Hz. Peygamber'e ve ona bağlı olarak bütün ümmete yönelik olduğunu söyler. Ayetin nüzul sebeplerinden biri olarak Hz. Peygamber'in Hafsa'yı boşaması anlatılır. Enes, bu ayet nazil olunca Hz. Peygamber'in Hafsa'yı geri aldığını nakleder. Bir başka rivayete göreyse Abdullah b. Ömer eşini hayız döneminde boşayınca Hz. Peygamber, geri almasını ve nikâhında tutmasını, hayız görüp temizlenmesinden sonra birleşmeden bırakmasını emretmiştir. Bu şekilde Allah'ın istediği iddet şeklini açıkladığı aktarılmıştır. Burada boşama için temel ilkeler de belirlenmiştir. Bu ilkeler, hayızlı iken boşamamak, temizlik döneminde birleşmeden boşamak ve bir talâkla boşamak.

Fakihler, bu ayete dayanarak boşamayı üçe ayırmışlardır: Sünnete uygun boşama, bid'î boşama, ne sünnet ne de bidat olan boşama ki bu da küçükleri, hayızdan kesilmişleri ve kendisiyle birliktelik yaşanmadan yapılan boşamadır. Bu ayetlerde dikkat çeken kaidelerden biri de kadının iddet müddetince kocasının evinde kalma hakkına sahip olması hatta çıkmasının caiz olmamasıdır. Bunu hikmeti ise kocanın iddet müddeti içinde pişmanlık duyup, dönüş imkânı sağlamasına mebni olabilir. İddet müddeti için de erkek döner veya boşarsa iki şahid tutması gerekir. Yaşlılık sebebiyle hayız görmeyenler veya henüz hayız görmeye başlamayan küçükler için iddet müddeti üç aydır. Ancak bain talâkla boşanan kimsenin kocasının evinde iddet beklemesi gerekmediği gibi kocası ölen kadının da iddet müddetince kocasının evinde kalması gerekmez. Ayetteki 'apaçık hayâsızlık yapmaları' kavlini pek çok müfessir zina olarak anlamakla birlikte kadının kocasının ailesine hakaret etmesi, sözlü ve fiili işkence yapması olarak da anlayanlar olmuştur.⁸⁸

Ateş, bu surenin doğrudan Hz. Peygamber'e hitap eden ikinci sure olduğunu söyler. Bu ayetler de boşama konusu izah edilmiş ve iddet bekleyen kadının bu süre zarfında geçimine dair hükümler anlatılmıştır. Kadınları boşamak isteyen erkeklerin temizlik döneminin başında boşayarak iddetlerini saymaları izah edilmiştir. Erkeklerin iddet bekleyen kadınları evden çıkarmamaları, kadınların da evden çıkmaması ancak alenen edepsizlik edenlerin çıkarılacağı, bu süre içinde taraflar arasında belki bir uzlaşının olacağı ve bunların Allah'ın koyduğu sınırlar olduğu bu sınırlara uymayanların ise kendilerine yazık edeceği belirtilmektedir. Erkeğin kadına dönmesi veya onu bırakması güzellikle olmalı ve iki şahit hazır bulundurmalıdır. Ateş, üç söz ile talâkın vaki olup, kadının boş olduğunu söyleyen haberlerin ahad olduğunu belirtir.

⁸⁷ et-Talâk 99/1-7.

⁸⁸İbn Kesir, *Tefsir*, 4/569-572.

Dolayısıyla Kur'an'ın açık hükmünü bırakıp bu haberlere itibar edilemez. Çünkü Hz. Ömer'in bir defada verilen üç talâkı geçerli sayması onun ictihadıdır. Hz. Peygamber'in uygulamasına dayanmaz.

Ateş bir defada üç talâkın verilmesinin geçersiz ve haram olduğunu dile getirir. Gebe kadınların iddetleri ise doğumla biter. Bir de gebe olup olmadığı belli olmayan kadınlar için belirlenen bir iddet vardır. Kimi üç ay kimi doğum kimi ise hayızdan kesilme çağı olduğunu söylemiştir. Ama bu görüşler tıbbi imkânsızlıklar döneminde söylenmiş doğruluk payı olmayan görüşlerdir. Yapılacak bir testle durumu anlaşılabilecek kadın gebe ise doğumla iddeti biter, değilse üç ay bekler. Eşlerini boşayan erkeklere Allah, evlerinin bir köşesini eşlerine bırakmasını, gebe ise doğuma kadar bakmasını, doğan çocuğu emzirdikleri takdirde onlara süt ücretlerini vermesini buyurmaktadır. Ric'i talâk ve bain talâkla boşanmış kadınlar arasında fark olduğunu söyleyen bir görüş de vardır. Buna göre ric'i talâkla boşanan kadının iddet müddeti içinde hem mesken hem de nafaka hakkı vardır; hul, üç talâk, lianla bain olarak boşanmış kadının ise sadece konut hakkı vardır.⁸⁹

SONUÇ

Kur'an, insanlık için bir takım evrensel ilkeler belirlemiş ve bu ilkeler bütün canlılarda hayat bulmuştur. Bu ilkelerden birisi olarak görebileceğimiz evlilik kurumu, insanlar için fizyolojik bir ihtiyacın ötesinde psikolojik ve sosyolojik bir gerekliliktir. İnsanın sosyal bir varlık olması, onu dünya hayatında eşini aramaya sevk etmiş ve bu arayış, eşini bulan insanın kendini bir anlamda tamamlamasıyla şekillenmiştir. İnsanlığın yeryüzü macerası diyebileceğimiz bu serüven nikâh akdiyle başlamış ve toplum için bir çekirdek görevi yüklenen aile olarak tanımlanmıştır.

Hz. Adem-Havva ile başlayan ve Kur'an'ın ağır bir sözleşme olarak nitelendirdiği nikahla sürdürülen evlilik hayatı, asırlarca inanan ve inanmayan bütün insanlarda farklı prensip ve geleneklerle var olagelmıştır. İnsanlık tarihi boyunca evlilikle ilgili gelenekler değişse de değişmeyen tek şey, onun her toplumda neslin devamını sağlayan bir kudsiyete sahip olduğu gerçeğidir.

Her toplumda olduğu gibi İslam toplumunda da evlilik konusu ele alınmış, Kur'an' da hakkında en çok tafsilat verilen konu olması açısından tefsir ve fıkıh kitaplarında evliliğe dair pek çok görüş ortaya konmuştur. Ancak bu konuda yapılan pek çok yorumun yazıldığı dönemin gelenek kodlarını taşıması dikkat çekicidir.

İlk rivayet tefsirlerinden biri olan İbn Kesir'in tefsiri ile çağdaş bir dirayet tefsiri diyebileceğimiz Süleyman Ateş'in tefsirindeki evlilik ayetleri incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

⁸⁹ Ateş, *Tefsir*, 6/2734-2744.

İbn Kesir'in tefsirindeki evlilik ile ilgili ayetlerin tefsirine bakıldığında pek çok sahih rivayetin yanında çok sayıda zayıf rivayetin de kullanıldığı tespit edilmiştir. Evlilikle ilgili ayetler tefsir edilirken nakledilen rivayetlerde ve müfessirin görüşünde dönemin şartlarının izleri görülmüştür. Bu yorumlarda kadına, eşine itaat etme sorumluluğu yüklenmiş, bazı şartlar ileri sürülerek erkeğin üstünlüğüne vurgu yapılmış ve tasarruf yetkisi ona hasr edilmiştir.

Süleyman Ateş'in tefsirinin bir dirayet tefsiri olduğu göz önüne alındığında daha geniş yorumlar yaptığı ancak bazı konularda geleneksel anlayışın dışına çıkamadığı görülmüştür. Özellikle çok eşlilik ve talâk konusunda İbn Kesir tefsirindeki yorumlardan farklı bir görüş ortaya koymakla birlikte “واضربوهن” lafzında görüş birliği olduğu görülmektedir. Bu durum, söz konusu konuya yapılan afaki yorumlarla İslam toplumunda daima güncelliğini koruyan bir sorun haline gelmiştir.

Erkeğin kavvamlığını yöneticilik vasfı olarak yorumlayan Süleyman Ateş'in bu görüşü bizce daha isabetlidir. Ona göre buradaki üstünlük fiziksel olarak erkeğin güçlü olması ve maişeti sağlamanın erkek üzere farz olmasıdır. Her iki müfessirin genel olarak erkekleri kadınlardan akıllı bulmasını tutarsız görmekteyiz. Toplumsal hayatın her kademesinde yer alan kadınların muhtelif alanlardaki başarıları bu görüşü çürütmektedir. Bize göre sorumluluk nispetinde hak söz konusudur. Dolayısıyla erkeğin sosyal hayatta yüklenmesi gereken sorumluluklar ona yönetici olma hakkını vermiştir. Çünkü haklar sorumluluklar ifa edilsin diye verilmektedir.

Kadının nüşuzu konusunda her iki müfessirin benzer yaklaşımlar sergilediği görülmektedir.(İbn Kesir,bu kavramı kadının eşine buğz etmesi, kızması, baş kaldırması olarak tanımlarken Ateş, hırçınlık etmek, baş kaldırmak olarak tanımlamaktadır.) Kadının bir birey olduğu göz önüne alındığında, zaman zaman hırçınlaşmasının veya söylenmesinin insani bir durum olduğu gerçeğinden hareketle nüşüz kelimesine zikredilen anlamları yüklemek bize göre gerçeklikten uzaklaşmaktır. Nitekim kadının nüşuzunu “açık iffetsizlik” olarak yorumlayanların görüşleri de dikkat çekicidir ve bize göre daha isabetlidir.

Her iki müfessir de ayette geçen “فاضربوهن” ifadesini dövmek olarak yorumlamaktadır. Bu iki tefsirle birlikte diğer tefsirlerdeki yorumlar ve rivayetler incelendiğinde naşize olan bir kadını eğitme ve yola getirme yöntemi olarak tavsiye edilen “incitmeden dövmenin” bugün genel olarak evliliğin dağılma nedenlerinden biri olduğu izahtan varestedir.

Dört eşliliğin o dönem için tahdid olduğunu söyleyen İbn Kesir'e göre adil davranmak kaydıyla bir erkeğin dörde kadar evleneceğini söylemektedir. Ancak o dönem için tahdid olan ama günümüz için taaddüt olan birden fazla evliliği Ateş, bazı şartlara bağlar ve bu şartlar oluştuğunda gerçekleşebileceğini söyler. Bu şartlar arasında savaş, kısırlık veya kadının yatalâk bir hasta olmasını zikreder. Ona göre toplumun yararına ve siyaset-i şeriye gereği devlet erkinin yetkisiyle tek eşlilik

korunmalı, birden fazla evliliklerde adaletin yerine getirilip getirilmediği denetlenmelidir. Burada çok eşliliği adelet şartına bağlayarak tek eşliliği teşvik eden Ateş'in görüşünü isabetli bulmakla birlikte söz konusu şartlardan biri olarak zikrettiği kadının kısır olması konusu düşündürücüdür. Kadının ızdırari olarak yaşadığı bu durum, toplum nezdinde çocuğu olmadığı için zaten kınanan kadının cezalandırılması anlamına gelmez mi? Ya da olayı tersinden okuyacak olursak erkek kısır olduğunda kadın için boşanma hakkı doğar mı?

İbn Kesir, erkeğin bir defa üç talâk hakkını kullanmasının sünnete aykırı olduğuna dair rivayetler nakletse de bu boşamanın geçerli olduğunu söyler. Bu durumda kadın başka bir erkekle fiili bir evlilik yaptıktan sonra boşanması durumunda eski eşine dönebileceğini aktarır. Ateş, bir defada üç talâkla boşamanın geçersiz olduğunu ve bu şekilde yapılan boşamanın bir boşama olduğunu söylemektedir. Bir defada üç talâkın geçerli olduğuna dair haberlerin ahad olduğunu söyleyen Ateş, ayetlerin nassına aykırı bir takım rivayetlerle evlilik bağının çözülemeyeceğini ifade eder. İçinde yaşadığımız çağın şartları dikkate alındığında, toplum yararı düşünüldüğünde ve dini kurumların konu hakkındaki görüşleri dikkate alındığında bir defada söylenen üç talâkın bir talâk kabul edilmesinin isabetli bir görüş olduğu sonucuna varılmıştır.

Yine bu iki müfessirin farklı düşündüğü noktalardan birisi de bain talâkla boşanan kadının iddet durumudur. İbn Kesir naklettiği rivayetleri delil göstererek bain talâkla boşanan kadının iddet müddetini babasının evinde geçirmesi gerektiğini söylerken Süleyman Ateş bain talâkla boşanan kadının iddet müddetince mesken hakkı olduğunu söyler. Ayıca boşanmış kadının çocuğunu emzirmesi için erkeğin ücret vermesi veya sütanne tutma yükümlülüğü olduğunu da ifade eder. Bu durumda toplumda zayıf durumda bulunan kadının korunup kollanması adına iddet süresini evinde geçirme hakkına sahip olması bize göre isabetlidir. Her iki müfessirin de vurguladığı gibi boşanan kadının emzirme ücreti alması veya erkeğin süt anne tutma sorumluluğu da özellikle altı çizilecek bir durumdur.

KAYNAKÇA

- Abdulkaki, Muhammed Fuad. *el- Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim* Tahran: Âvanda Daniş Yayınları, ts.
- Abdullah b. Muhammed, Mevsilî. *el-İhtiyârli Ta'îlî'l-Muhtâr*. Beyrut: Daru'l-Marife, 2002.
- Kur'an-ı Kerim Meâlî*,. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Dib Yayınları, 2006.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Camiu's-Sahih*. Kahire: Daru'l-Hadis, 2011.
- Cevherî, İsmail Hammad. *es-SihahTâcü'l-luga ve şihâhu'l-Arabiyye*. ed. Ahmed Abdulğafur Attar. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-İlim, 1987.
- Düzenli, Pehlul. "Türkçe Tâlâk Tabirleri ve Fıkhi sonuçları". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/46 (06 Ocak 2019), 107-140. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/neuifd/473011>
- Ebû Davud, Süleymanb. Eş'âs es-Sicistanî. *Sünenu Ebû Davud*. Bayrut: Daru İbn Hazm, 2016.
- Ebul Kasım Hüseyin b. Muhammed Rağıb, el-İsfehani. *el- Müfredat fi Ğarib'il- Kur'an*. Dimeşk- Beyrut: Daru'l-Kalem, Birinci Baskı., 1991.
- Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, İbn Manzur. *Lisanu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Daru's-Sadr, 1990.
- es-Serahsî, Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed. *Mebsut*. Beyrut: Daru'l-Marife, 1. Basım, ts.
- Ğamravî, Muhammed Zührî. *es-Sırâcu'l-Vehhâc ala Metni'l-Minhâc*. Beyrut: Daru'l-Marife, 2010.
- Hin, Mustafa vd. *El Fıkhu'l- Menheci ala Mezhebi'l -İmam eş-Şafîi*. 8 Cilt. Dimeşk: Daru'l-Kalem, 2003.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail İbn. Ömer. *Tefsir'u İbn Kesir*. 4 Cilt. dımaşk: Risaletu'n-Naşirin, 1. Basım, 2008.
- İbn Mâce el-Kazvinî, Ebû Muhammed b. Yezid. *Sünenu İbn Mâce*. Bayrut: Daru İbn Hazm, 2012.
- İbrahim, Acar, H. "İddet". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. XXI/466-471. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- İsfahanî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muammed b. el- Mufaddal er-Ragıb. *el-Müfredat li elfazi'l-Kur'an*. Şam: Daru'l-Kalem, 2009.
- Karaman, Fikret ,Karagöz,İsmail, Paçacı İbrahim,Canbulat Mehmet, Gelişgen Ahmet, Ural İbrahim. *Dini Terimler Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Karşı, İbrahim Hilmi. *Kur'an Tefsirinde Sosyo-Kültürel Çevrenin Rolü ve Bu Bağlamda Türkiye Örneğinde Kadın*. Erzurum: Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Doktora Tezi, 2000.

- Kazvinî, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-. *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*. ed. Abdullah Selam Muhammed Harun. Lübnan: Daru'l-Fikr, 1979.
- Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2016.
- Liv, Cemil. *İslam Aile Hukukunda Evlilik Akdi ve Boşanmanın Tescili*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Maverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-. *el-Hâvi'l-Kebir*. 19 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, 1999.
- Mustafa, İbrahim vd. *el-Mu'cemü'l-Vasît*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1986.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Camiu's-Sahih*. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2010.
- Moslem Esra. *Süleyman Ateş'in Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri ve Ebû'l-Berekât en-Neseî'nin Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil adlı Eserleri Bağlamında Klasik ve Çağdaş Tefsir Tasavvurları Mukayesesi*. Yozgat: Bozok Üniversitesi, Sosyal bilimler Üniversitesi, 2022.
- Şahin, Mevlüt. *Süleyman Ateş Tefsirinde Kur'an'ın Çağdaş Yorumları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Şahin, Leyla. *Klasik ve Modern Tefsirde Kadın Tasavvurundaki Değişim*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Şenat Kazancı, Asiye. *Kur'an ve Gelenek Açısından İtaat Olgusu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- Şemseddin Ebû'l Ferec Abdurrahman, İbn Kudame. *eş- Şerhu'l-Kebir ala Metni'l-Mukni*. 13 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-. *Câmi u'l-beyân fî tefsîri'l-Kurân*. ed. Abdulmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Daru'l-Hicr, 2001.
- Yazıcı, Ahmet. *Klasik-Modern Yorum açısından Bilmen-Ateş Tefsirlerinin Mukayesesi*. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezi, 2011).